

«ΚΑΚΗ ΤΗ ΜΟΙΡΑ»:
ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ
ΜΕΤΑΞΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ¹

Θανάσης Δ. Σφήκας

Οι συζητήσεις για τον ελληνικό Εμφύλιο Πόλεμο και τη δεκαετία του 1940, τόσο οι ακαδημαϊκές όσο και οι δημόσιες, μαρτυρούν έναν ιστοριογραφικό πληθωρισμό. Η συνεχής παραγωγή έργων, επιστημονικών και μη, για την περίοδο συγκροτεί δύο ταυτόχρονες και παράλληλες ιστοριογραφίες, μια πολιτική-διεθνή και μια κοινωνική-ανθρωπολογική, που επίσημα δεν επικοινωνούν μεταξύ τους αλλά η δεύτερη δανείζεται σιωπηλά και ελεύθερα από την πρώτη². Η βιβλιογραφική υπερπαραγωγή και η θεματική, επιστημολογική και μεθοδολογική διχοτόμηση επισημάνθηκαν ως δυνητικά προβλήματα ήδη πριν από αρκετά χρόνια, χωρίς ωστόσο να ακολουθήσουν μια ερευνητική και εκδοτική ύφεση ή η κατασκευή περιεκτικών συνθέσεων³.

Εν τούτοις, η έκταση και η ένταση των συζητήσεων για την περίοδο δεν αποτελούν ιδιαιτερότητα εάν λάβει κάποιος υπόψη του τη σημασία και τη συχνότητα του φαινομένου «εμφύλιος πόλεμος» στη νεώτερη και τη σύγχρονη ιστορία. Ο ίδιος ο όρος είναι πυκνός, το παρελθόν του και το περιεχόμενό του είναι διαφιλονικούμενα, η δε αξίωσή του είναι κανονιστική και όχι περιγραφική, εφόσον εκφράζει περισσότερο αξίες και ερμηνείες παρά μια σταθερή ταυτότητα. Η χρήση του μεταφέρει ιδεολογικές αποσκευές και πολιτικό φορτίο που ακυρώνουν τις προσπάθειες κοινωνικών επιστημόνων από τις δεκαετίες του 1960 και μετά να θεωρητικοποιήσουν το φαινόμενο και να του δώσουν εννοιολογική διαύγεια: η ακρίβεια, έστω και η εννοιολογική, καταλήγει να είναι πολιτικό ζήτημα ακόμη και όταν επιχειρεί κάποιος να χρησιμοποιήσει σαφείς ορισμούς⁴.

Ούτε συνιστούν ελληνική ιδιαιτερότητα οι διαμάχες σχετικά με το όνομα του πράγματος - εάν επρόκειτο για «ανταρσία», «συμμοριτοπόλεμο» ή «εμφύλιο πόλεμο». Ανάλογες διαμάχες απασχόλησαν την αμερικανική κοινωνία και την αμερικανική πολιτική τάξη για την ονοματοδοσία του πολέμου που απείλησε την ενότητα του αμερικανικού κράτους από το 1861 ως το 1865: επρόκειτο για «εξέγερση», «ανταρσία» ή «εμφύλιο

1. Το άρθρο βασίζεται στην ομιλία μου στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων στις 4 Μαΐου 2017 μετά από πρόσκληση της Κοσμητείας της Φιλοσοφικής Σχολής, για την οποία ευχαριστώ θερμά την Κοσμητορά καθηγήτρια κ. Κατερίνη Λιάμπη.

2. Για ένα πρόσφατο παράδειγμα, πρβλ. Σφήκας 2016, 39-60· την «Εισαγωγή» στο Βόγλης κ.ά. 2017, 15· και την παρουσίαση του δεύτερου τόμου από τον Κακουριώτη 2017.

3. Γιαννουλόπουλος 1992, 17-8. Γιαννουλόπουλος 1998, 225, σημ. 1. Σφήκας 2002, 201.

4. Armitage 2017, 13-21, 26-7, 209-26, 233, 238· πρβλ. Χατζηβασιλείου 2015, 335-50.

πόλεμο»; Για πολλές δεκαετίες μετά τη λήξη του οι Νότιοι μιλούσαν για τον «Πόλεμο», τον «Πόλεμο της Ανεξαρτησίας», ακόμη και για την «Επανάσταση» οι Βόρειοι μιλούσαν για την «Ανταρσία», τον «Πόλεμο της Απόσχισης» αλλά ορισμένες φορές και για τον «Εμφύλιο Πόλεμο». Μόλις το 1907, σαρανταδύο χρόνια μετά τη λήξη της, το Αμερικανικό Κογκρέσο αποφάσισε ότι το επίσημο όνομα της σύγκρουσης θα ήταν «ο Εμφύλιος Πόλεμος». Για τους Αφρικανοαμερικανούς, από την άλλη πλευρά, παρέμενε «ο Πόλεμος για την Κατάργηση [της δουλείας]»⁵.

Στην περίπτωση της ελληνικής ιστορίας της δεκαετίας 1940, οι διαμάχες για το όνομα έχουν λήξει, εφόσον έχει επικρατήσει ο όρος «εμφύλιος πόλεμος», έστω και αν η επίσημη τελετή βάφτισης το 1989 εξυπηρετούσε συγκυριακούς πολιτικούς στόχους και όχι μια άδολη επιθυμία ιστορικής γνώσης και αυτογνωσίας. Έκτοτε οι διαμάχες μετατοπίστηκαν από το όνομα στην περιοδολόγηση και στη νοηματοδότηση της σύγκρουσης: αυτές τις διαμάχες εξετάζει η ανά χείρας μελέτη, εστιάζοντας στα ερμηνευτικά σχήματα που προτείνονται και στους τρόπους διάχυσής τους από τους χώρους παραγωγής της έρευνας στον χώρο που αποκαλείται «δημόσια ιστορία».

ΣΧΗΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΣΧΗΜΑΤΩΝ

Αρχίζοντας από την εποχή και τα τεκμήριά της, ερμηνευτικά σχήματα προτάθηκαν ήδη από το 1946. Τον Οκτώβριο εκείνης της χρονιάς ο Θεμιστοκλής Σοφούλης, κλασικός αρχαιολόγος, πολιτικός, πρώην πρωθυπουργός και διάδοχος του Ελευθέριου Βενιζέλου στην ηγεσία του Κόμματος Φιλελευθέρων, παρουσίασε γραπτά και προφορικά στον βασιλιά Γεώργιο Β' ένα «σχήμα» του εμφυλίου, στο οποίο ακόμη και η κακοτυχία ήταν μέρος ενός πλέγματος αιτίων και αποτελεσμάτων. «Μετά το Σύμφωνον της Βάρκιζας», έλεγε και έγραφε στον Γεώργιο Β' ο Σοφούλης:

εσημειώθη αρκετή ύφεσις της αναρχικής κινήσεως των άκρως αριστερών, με βαθμιαίαν πρόοδον προς βελτίωσιν της καταστάσεως. Κακή τη μοίρα όμως ενεφανίσθη τότε η ένοπλος οργάνωσις της άκρας δεξιός ως Νέμεσις τιμωρός, εξαπολύσασα απανταχού της υπαίθρου χώρας τρομοκρατίαν και βίαν. Μετά την 31ην Μαρτίου έλαβεν η εγκληματική δράσις των συμμοριών της δεξιός τοιαύτην έκτασιν και έντασιν με την ανοχήν πάντοτε ή και την φανεράν σύμπραξιν των οργάνων της Τάξεως ώστε να παρουσιάζουν την εικόνα εγκληματούντος Κράτους. Και σήμερον ακόμη συνεχίζεται η δράσις αυτών με πλήρη ασυδοσίαν, χαρακτηριζομένη μόνον ως νομοταγής εκδήλωσις ενόπλων πολιτών. Η προκληθείσα εκ της καταστάσεως αυτής έλλειψις ασφαλείας, ζωής και ελευθερίας εδημιούργησεν εις τους πληθυσμούς των χωριών της υπαίθρου την ψυχολογίαν πανικού και ηνάγκασεν αυτούς να καταφεύγωσι εις τα βουνά, ως εις άσυλον της ζωής των⁶.

5. Armitage 2017, 166-71, 181, 191-3.

6. Αρχείο τ. Βασιλικών Ανακτόρων, Γενικά Αρχεία του Κράτους (ΓΑΚ), Αθήνα, φάκελος 376: επιστολή του Θεμιστοκλή Σοφούλη προς τον Γεώργιο Β', 12 Οκτωβρίου 1946.

Με κριτήριο τα επιστημολογικά Παραδείγματα που κανοναρχούν σήμερα την ιστοριογραφία του ελληνικού εμφυλίου πολέμου, το ερμηνευτικό «σχήμα» του Θεμιστοκλή Σοφούλη θα κρινόταν ως μεθοδολογικά παρωχημένο, ιδεολογικά στρατευμένο ή και τα δύο: μεθοδολογικά παρωχημένο ως άλλη μια πολιτική ιστορία «από τα πάνω» και ιδεολογικά στρατευμένο επειδή έκανε λόγο για ένα κράτος-εγκληματία μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας. Ο πιο προσεκτικός αναγνώστης ίσως αναρωτηθεί: εάν η βία και η τρομοκρατία της δεξιάς μετά τον Φεβρουάριο του 1945 ήταν η «Νέμεσις τιμωρός», ποια ήταν η Ύβρις;

Ως «σχήματα» ορίζονται εδώ οι απόπειρες συνολικής ερμηνείας και νοηματοδότησης μιας σύγκρουσης που για κάποιους άρχισε το 1943, για άλλους το 1946, αλλά για τους περισσότερους έληξε το 1949⁷. Το «νόημα» μπορεί να είναι μια δεδομένη σημασία ή μια ανολοκλήρωτη διαδικασία νοηματοδότησης - μια ανασκαφή για κρυμμένα μηνύματα και μηχανισμούς. Και τα δύο, σχήματα και νοήματα, πηγάζουν από μια αξίωση ιδεολογικής, επιστημολογικής και επαγγελματικής ισχύος και για τον λόγο αυτό αποφαίνονται περισσότερα από όσα μπορούν να αποδείξουν. Όσο μεγαλύτερη είναι η γενικευτική αξίωση του σχήματος, «τόσο μεγαλύτερη είναι η αξίωση ισχύος του υποκειμένου που συνδέει μ' αυτήν τη θεωρητική του ταυτότητα.» Η γνώση «δίνει ισχύ» αλλά και «είναι ισχύς, ήτοι συμπυκνωμένη έκφραση των αξιώσεων ισχύος ορισμένης ταυτότητας»⁸.

Η ανάλυση ερμηνευτικών σχημάτων *είναι* ιστοριογραφική άσκηση, αλλά η ιστοριογραφία υπάρχει ως αντικείμενο πέρα και πάνω από τη συνάρτηση με το εκάστοτε ζήτημα: αφετηρία για τη διατύπωση ερωτημάτων που αφορούν το γιατί οι σημερινοί γράφουν αυτά που γράφουν και γιατί οι προηγούμενοι έγραφαν άλλα και αλλιώς είναι η επιστημολογία. Αυτός που ασχολείται με την ιστοριογραφία νιώθει την ανάγκη να

7. Η σημαντικότερη εξαίρεση στην παραδοχή αυτή ήταν η ηγεσία του στρατού. Τον Οκτώβριο του 1950 ο στρατάρχης Αλέξανδρος Παπάγος, από τη θέση του Αρχηγού του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας, ισχυριζόταν ότι με την ήττα του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας (ΔΣΕ) το 1949 «ετερματίσθη μία φάσις του πολυμόρφου αγώνος τον οποίον από οκταετίας διεξάγει το Έθνος κατά του εγχωρίου και παγκοσμίου κομμουνισμού» ευθύς αμέσως, όμως, το ΚΚΕ αποφάσισε «όπως συνεχίση υπό άλλην μορφήν την προσπάθειαν προς βιαιάν άλωσιν της εξουσίας και κατάλυσιν της ανεξαρτησίας της χώρας. [...] Είναι η κλασική και δεδοκιμασμένη κομμουνιστική μέθοδος της διαβρώσεως και υπονομεύσεως εκ των έσω τόσο του Κρατικού μηχανισμού όσον και του κοινωνικού οικοδομήματος.» Βλ. Μουσείο Μπενάκη, Αρχείο Σοφοκλή Βενιζέλου, φάκελος 28: Υπόμνημα του Αλέξανδρου Παπάγου προς τον πρωθυπουργό Σοφοκλή Βενιζέλο και τους αντιπροέδρους της κυβέρνησης Κωνσταντίνο Τσαλδάρη και Γεώργιο Παπανδρέου, 7 Οκτωβρίου 1950.

8. Κονδύλης 2001, 36, 39-40, 59, 28. Κατά τον Κονδύλη (2001, 17), «Ισχύς είναι λοιπόν η επιτυχής αυτοσυντήρηση μέσω μιας αυτοεπίτασης ικανής να διασφαλίσει ή να βελτιώσει τη σχετική θέση ενός ορισμένου φορέα ισχύος απέναντι σε άλλους (δυναμικά) ανταγωνιστικούς. [...] Εδώ η ταυτότητα των αγωνιζομένων υποκειμένων συνδέεται με την κατοχή και τη διάδοση θεωρητικών θέσεων και 'αληθειών', έτσι ώστε η αμφισβήτηση της εκάστοτε θεωρητικής θέσης ή 'αλήθειας' γίνεται αισθητή ως απειλή εναντίον της ταυτότητας του αντίστοιχου υποκειμένου.»

καθησυχάσει το ακροατήριό του ότι η ιστορία οδεύει προς την αλήθεια αποφεύγοντας τα σφάλματα των προηγούμενων. Μόνο που η ανάγκη αυτή καθιστά την ιστοριογραφία, όπως και τη θεολογία, μια μελέτη λαθών, αποκλίσεων και αιρέσεων με αποτέλεσμα καταστροφικό για το ίδιο το αντικείμενο της ιστοριογραφίας: εάν οι προηγούμενοι έκαναν λάθος και οι σημερινοί έρχονται να τους διορθώσουν, τότε γιατί να μελετά κάποιος τους προηγούμενους;⁹. Επειδή χωρίς τους προηγούμενους δεν υπάρχουν επόμενοι, οι παρατηρήσεις που ακολουθούν έχουν περιγραφικό κίνητρο, όχι κανονιστικό.

ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΠΑΘΗ

Ένα πρώτο, μάλλον μορφολογικό και υφολογικό, χαρακτηριστικό των σχημάτων του εμφυλίου είναι ότι παράγονται, συσκευάζονται και διακινούνται με βάση την πραγματική ή εικαζόμενη ιδεολογία του ανταγωνιστή, τις σπουδές του, το υπόβαθρό του, ακόμη και το πανεπιστήμιο στο οποίο εργάζεται ή μπορεί να εργάστηκε κάποτε. Πρώτο παράδειγμα: σε σημειώμά του στην *Καθημερινή*, στις 17 Ιουνίου 2012, ημέρα εκλογών, διαπρεπής μελετητής εξέφρασε την απορία του για το «παράδοξο φαινόμενο πανεπιστημιακοί που είχαν διδάξει σε δευτεροκλασάτα αγγλικά ιδρύματα πριν επιστρέψουν στη θαλπωρή του ελληνικού πανεπιστημίου, [να] διατύπωναν κατηγορίες περί επιστημονικής ανεπαρκείας» εναντίον του¹⁰. Ο ίδιος μελετητής, στην ίδια εφημερίδα, δύο χρόνια αργότερα αποφάνθηκε ότι η κριτική εναντίον του αυτοαποκαλούμενου «νέου κύματος» στην ιστοριογραφία του εμφυλίου προήλθε από:

μια κλίκα γερασμένων πανεπιστημιακών με περιορισμένο έργο και μηδενική διεθνή αναγνώριση[... οι οποίοι βρήκαν] στο πρόσωπό μας το εύκολο άλλοθι που αναζητούσαν για την επαγγελματική τους ανεπάρκεια. Οι επιθέσεις εναντίον μας υπήρξαν επίσης βήμα επαγγελματικής ανέλιξης για τους ατάλαντους μαθητές τους που ονειρεύονταν την αργομισθία ενός περιφερειακού πανεπιστημίου¹¹.

Απολύτως συναφής με την καταγγελλόμενη αγραμματοσύνη των «ατάλαντων» και των «γερασμένων» είναι η διάκριση που κάνει το «νέο κύμα» μεταξύ επιστημονικών έργων και αριστερών «απόψεων»: τα πρώτα συγκροτούν την επιστημονική ιστοριογραφία για το αντικείμενο, ενώ οι δεύτερες είναι ιδεολογικοποιημένες εκδοχές, περισσότερο ή λιγότερο ορθόδοξες, αλλά πάντοτε «αριστερές»¹². Η αξίωση ισχύος της άλλης πλευράς αποφεύγει ανάλογες ρητορικές εξάρσεις και επιδιώκεται με δύο τρόπους: αφενός μέσα

9. Bentley 1997, xi, xiii.

10. Καλύβας 2012.

11. Καλύβας 2014.

12. Βλ. τις «βιβλιογραφικές κατευθύνσεις» στο Καλύβας και Μαραντζίδης 2015, 269-70, 308-9, 345-6, 364-6, 383-6 και passim.

από τη συστηματική αποφυγή της επικοινωνίας με το έργο όσων ιστορικών δεν ανήκουν στην επιμέρους στενή κοινότητα· και αφετέρου, μέσα από την αγωνιώδη διεκδίκηση «έντονης δημόσιας παρουσίας» ορισμένων ιστορικών, η οποία βασίζεται στις «σοβαρές σπουδές και [στην] υποδομή» που «πλέον» διαθέτουν¹³, καθώς οι άλλοι και οι προηγούμενοι μάλλον ζυγίστηκαν και βρέθηκαν ελλιποβαρείς. Στα παραδείγματα αυτά, που προέρχονται από ένα μεγάλο σώμα παρόμοιων ανταλλαγών, δεν υπάρχει επιστημονικό περιεχόμενο στην αντίθετη άποψη αλλά μόνο μια εξω-επιστημονική ιεράρχηση ιδεατών αξιών και επαγγελματικών προσόντων των φορέων της· αυτή η ιεράρχηση συνιστά ρητή δήλωση του προσανατολισμού, της ταυτότητας και της ισχύος που επιδιώκεται έναντι επιστημονικών, ιδεολογικών ή επαγγελματικών «φίλων και εχθρών»¹⁴.

Για την κατοχύρωση της «επιστήμης» έναντι «απόψεων», για την υπεράσπιση της ταυτότητας εκείνων που κατέχουν την «αληθινή» γνώση και για την εδραίωση της ισχύος της, αυτό που αμφισβητείται δεν είναι η αξίωση εγκυρότητας της ίδιας «επιστήμης» ως συλλογικού εγχειρήματος αλλά η εγκυρότητα μιας ορισμένης επιστημονικής κοινότητας. Το αντεπιχείρημα της αμφισβήτησης δεν εμφανίζεται πλέον με τα άμφια μιας παλαιότερης «δεξιάς» ιστοριογραφίας, η οποία εξ ορισμού δεν θα μπορούσε να κατακεραυνώσει τη «νεωτερική άποψη της Αριστεράς στη βιβλιογραφία»¹⁵. εμφανίζεται με τη στραταρχική ράβδο μιας άλλης, αυξημένης και ουδέτερης επιστημονικής εγκυρότητας. Η παραγόμενη σύγχυση δεν μπορεί να αφορά τα μέλη της μιας ή της άλλης κοινότητας αλλά εκείνους που δεν διαθέτουν τα εργαλεία για να ξεχωρίσουν την «επιστήμη» από την «άποψη».

ΤΙ ΕΚΑΝΕ ΤΟ ΚΚΕ; Η ΕΥΚΟΛΙΑ ΤΩΝ ΑΔΙΕΞΟΔΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΔΥΝΑΤΟΥ

Δεύτερο, ουσιαδώς αυτή τη φορά, χαρακτηριστικό όλων σχεδόν των ερμηνευτικών σχημάτων για τον εμφύλιο πόλεμο είναι η εμμονή με το ΚΚΕ. Ανεξάρτητα από τις μεθοδολογικές και αναλυτικές επαγγελίες τους, όλα τα σχήματα εστιάζουν στη συμπεριφορά και τις επιδιώξεις των κομμουνιστών, ενώ παραμένει συγκριτικά δυσδιάκριτος ο εμφύλιος της δεξιάς και του κέντρου¹⁶. Η αντίληψη αυτή αντιστοιχεί στη γοητεία που ασκεί στην ιστοριογραφία του λεγόμενου «Ψυχρού Πολέμου» η σοβιετική στρατηγική και πολιτική, υπονοώντας ότι οι μηχανορραφίες των κομμουνιστών θεραπεύουν πάσαν ερμηνευτική νόσο¹⁷.

13. Βόγλης 2015 [η έμφαση δική μου].

14. Κονδύλης 2001, 25-6.

15. Καλύβας και Μαραντζίδης 2015, 309.

16. Εξαίρεσεις αποτελούν οι μελέτες Ριζάς 2011 και Λυμπεράτος 2006.

17. Βλ. Χατζηβασιλείου 2011, 117-8. Σφήκας 2012, 63.

Απολύτως συναφές με τη γοητεία της πολιτικής των κομμουνιστών είναι το τρίτο κοινό χαρακτηριστικό των υπαρκτών σχημάτων: η τελεολογική πρόσληψη των διεθνών διαστάσεων της κρίσης. Τα περισσότερα σχήματα αναζητούν το ειδικό βάρος τους στα αίτια της ήττας του ΚΚΕ και συγκλίνουν στην απάντηση ότι «η έκβαση του ελληνικού εμφυλίου πολέμου ήταν εγγεγραμμένη στην αφετηρία του»: ένα λαϊκό κίνημα και μια κοινωνική επανάσταση καθοδηγούμενη από κομμουνιστές δεν ήταν δυνατό να επιτύχει σε μια χώρα της Δυτικής Ευρώπης και να ανατρέψει τις γεωπολιτικές ισορροπίες που είχαν αποδεχτεί η Σοβιετική Ένωση, η Βρετανία και οι ΗΠΑ ήδη κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου¹⁸. Αυτό είναι το σχήμα του Φίλιππου Ηλιού, το οποίο αφορά τη Βρετανία, τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, τη Σοβιετική Ένωση και κυρίως το ΚΚΕ και εκτείνεται χρονολογικά ως τον Σεπτέμβριο του 1947. Κατά τον Ηλιού, οι Βρετανοί και οι Αμερικανοί «υπέβαλαν και τελικά επέβαλαν στην Ελλάδα τον εμφύλιο πόλεμο», ενώ από την πλευρά του ΚΚΕ, «με αυτούς τους όρους και υπ' αυτές τις προϋποθέσεις η έκβαση της αναμέτρησης μοιάζει να ήταν εξ' υπαρχής προδιαγεγραμμένη»¹⁹.

Δεκαετίες μετά το σχήμα του Φίλιππου Ηλιού, η «ευκολία της 'μοιρασιάς'» του κόσμου -είτε με «ποσοστά» στη Μόσχα είτε με συναντήσεις κορυφής σε παραθαλάσσια ανάκτορα και βίλες στην Κριμαία²⁰- επιμένει να σχηματοποιεί το εγχείρημα του ΔΣΕ ως την «αναγκαστική μεν, αδιέξοδη δε τροπή της ιστορίας»: «οι στόχοι του [ΚΚΕ] δεν είχαν ελπίδα επιτυχίας απέναντι στον κόσμο που ο τελευταίος μεγάλος πόλεμος δημιούργησε» και στον οποίο η Ελλάδα είχε ενταχτεί «πειραματικά και παραδειγματικά» στο δυτικό στρατόπεδο²¹. Το συμπέρασμα αυτό συνυπάρχει με την προγραμματική αποκήρυξη, στο ίδιο σχήμα, συνωμοσιών που εξυφάνθηκαν «σε χώρους ισχυρούς, απόμακρους και απρόσιτους»²². Για τον προσεκτικό αναγνώστη, οι εσωτερικές αντιφάσεις και οι λογικές ανακολουθίες αποτελούν ένα κοινό, και όχι τυχαίο, χαρακτηριστικό των ερμηνευτικών σχημάτων του εμφυλίου. Όσο μεγαλύτερη είναι η αξίωση ισχύος του σχήματος τόσο ευρύτερη είναι η γενίκευσή του· και όσο μεγαλύτερες είναι αυτές οι δύο ιδιότητές του, τόσο μικρότερο είναι το εμπειρικό περιεχόμενο και η εμπειρική ελεγχσιμότητά του: το σχήμα είναι αυτό που διαποτίζει το εμπειρικό υλικό, συντέμνοντάς ή αραιώνοντάς το ή απλώς παραμερίζοντας ένα μέρος του υλικού που από μια άλλη οπτική θα μπορούσε να θεωρηθεί αποφασιστικό για την επιλογή ενός άλλου σχήματος²³.

18. Ηλιού 2002, 30. Ηλιού 2004, 351-8 (το παράθεμα στη σ. 358).

19. Ηλιού 2004, σσ. 21, 23. Για δύο προηγούμενες εκδοχές του κειμένου, υπό τον ίδιο τίτλο, βλ. Ηλιού 1979 και Ηλιού 1999.

20. Σφήκας 2015, 111-2.

21. Μαργαρίτης 2001, 640.

22. Μαργαρίτης 2000, 33.

23. Κονδύλης 2001, 36.

Η τελεολογία εξηγεί την ήττα του ΚΚΕ με το πρωθύστερο επιχείρημα ότι το διάβημά του ήταν εξ αρχής καταδικασμένο. Ο σιωπηλός υπαινιγμός ότι το διάβημα ήταν μάταιο μεταθέτει τη συζήτηση σε επίπεδο ιδεολογικό, πολιτικό, ακόμη και κομματικό, και εγείρει ένα λεπτό ιστοριογραφικό ζήτημα: η αριστερή κοπής «λαθολογία» αρχικά είχε προέλευση κομματική, αλλά εισπήδησε στην επιστημονική συζήτηση όταν το 1981 ο Νίκος Σβορώνος δημοσιοποίησε την αδυναμία του να κατανοήσει το πολιτικό και κοινωνικό νόημα του εμφυλίου «και τα κίνητρα και τους στόχους του ΚΚΕ που αποφάσισε την ανοιχτή εξέγερση εναντίον της τρομοκρατίας του μεταδεκεμβριανού κράτους»²⁴.

Έκτοτε η απορία επαναδιατυπώνεται με τρόπο που εμπεριέχει την απάντηση: η «τροπή» ήταν «αδιέξοδη» και η «επανάσταση» «αδύνατη». Μόνο που ο χαρακτηρισμός «επανάσταση» είναι προβληματικός, ενώ δίστανται οι απόψεις των ειδικών για τα αίτια της αδυναμίας: η «επανάσταση» ήταν «αδύνατη» επειδή όλα είχαν προαποφασιστεί από τους νικητές του πολέμου ή επειδή δεν διέθετε κοινωνική δυναμική; Στο δεύτερο σχήμα, το οποίο τιτλοφορείται «η αδύνατη επανάσταση», η κοινωνική δυναμική του ΚΚΕ συρρικνώθηκε κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου εξαιτίας της επιλογής του ένοπλου αγώνα και της κλιμάκωσης της στρατιωτικής σύγκρουσης από την πλευρά των κομμουνιστών· η επανάσταση ήταν «αδύνατη», λέγεται, επειδή «έτσι όπως εξελίχθηκε, δεν θα μπορούσε να ήταν νικηφόρα»²⁵. Αυτό είναι το σημείο συνάντησης κατά τα άλλα διαφορετικών ερμηνειών, καθώς επισημάνθηκε ότι το σχήμα της «αδύνατης επανάστασης» επιβεβαιώνει την «απουσία νομιμοποίησης στις επιλογές του ΚΚΕ» λόγω «αδυναμίας δημιουργίας μιας κοινωνικής πλειοψηφίας»²⁶.

Ωστόσο δεν επρόκειτο για «επανάσταση» επειδή το ΚΚΕ αποκαλούσε «επαναστατικό» τον στρατό του, εκτός εάν δεχθεί κάποιος τους αυτοπροσδιορισμούς της άλλης πλευράς για το «νόημα» του δικού της πολέμου· ούτε επρόκειτο για «επανάσταση» επειδή, όπως υποστηρίζεται, υπάρχει «διεθνώς» μια «γενικότερη βιβλιογραφία» περί επαναστάσεων²⁷. Η βιβλιογραφία αυτή έχει δεχθεί κριτική από ιστορικούς ως κοινωνιολογική κατασκευή ή ως θεωρητικοποίηση υπό την οπτική της πολιτικής επιστήμης· ως ακατάδεκτη έναντι του ρόλου της ιδεολογίας, του πολιτισμού και της πολιτικής· ως επαρκής για την ανίχνευση «κανονικότητων» σε ορισμένες επαναστάσεις αλλά ανεπαρκής για το ίδιο σε πολλές άλλες· και ως ταλαιπωρημένη από τον ντετερμινισμό και τον αναγωγισμό²⁸: ειδικά το κοινωνιολογικό μοντέλο της επανάστασης βασίζεται σε μια σχηματική διάκριση μεταξύ σταθερών και ασταθών κρα-

24. Βλ. Σβορώνος 1984, 37.

25. Βόγλης 2014β. Βόγλης 2015. Βόγλης 2014α, 379-80, 383, 384.

26. Καλύβας και Μαραντζίδης 2015, 495.

27. Βόγλης 2014β. Βόγλης 2015. Βόγλης 2014α, 27-28.

28. Βλ. Sewell 1985. Malia 2006, 300-1, 302-16. Baker και Edelstein 2015, 5-8.

τικών σχηματισμών· θεωρεί τις πολιτικές κρίσεις ως τυχαίους πυροκροτητές επαναστάσεων των οποίων τα αίτια πρέπει να αναζητηθούν σε δομικές συγκρούσεις· υποστηρίζει τελεολογικά ότι τα ασταθή κράτη είναι καταδικασμένα να υποστούν επαναστάσεις· και επιμένει αναγωγιστικά ότι δομική αιτία της επανάστασης είναι ένα εκσυγχρονιστικό εγχείρημα που προωθεί το κράτος²⁹.

Επιπλέον, από την αποκαλούμενη «επανάσταση» του ΚΚΕ έλειπε το «επαναστατικό σενάριο». Εάν στη συγκριτική μελέτη επαναστάσεων κοινωνιολόγοι και πολιτικοί επιστήμονες αναζητούν συγκρίσιμες κοινωνικές και θεσμικές ανισορροπίες, ιστορικοί που επιμένουν σε ιδιαιτερότητες προτείνουν ως εργαλείο σύγκρισης την έννοια του «επαναστατικού σεναρίου». Οι επαναστάσεις δεν προκύπτουν *ex nihilo*. Οι επαναστάτες έχουν επίγνωση των τρόπων με τους οποίους εκδηλώθηκαν και εξελίχθηκαν προηγούμενες επαναστάσεις και ενσυνείδητα τις χρησιμοποιούν ως πρότυπο, υπόδειγμα ή αντιπαράδειγμα για τις ενέργειές τους. Το «επαναστατικό σενάριο» είναι το πλαίσιο μέσα στο οποίο ορίζεται μια κατάσταση και προβάλλεται ένα αφήγημα· με τη σειρά του, το αφήγημα προσφέρει μια σειρά επακόλουθων ή συνεπαγόμενων καταστάσεων και πιθανών κινήσεων που καλούνται να εκτελέσουν τα πρόσωπα του δράματος. Τα κληρονομημένα επαναστατικά σενάρια μπορούν να παίζονται αενάως, αλλά μπορούν και να προσαρμοστούν ή να αλλάξουν: ο Μαρξ ξαναέγραψε το σενάριο της Γαλλικής Επανάστασης· ο Λένιν αναθεώρησε το σενάριο του Μαρξ· ο δε Μάο αναθεώρησε το σενάριο του Λένιν³⁰.

Εφόσον οι ενέργειες των ελλήνων κομμουνιστών δεν φαίνονται να ακολουθούσαν κάποιο από τα «επαναστατικά σενάρια», μια άλλη απάντηση στο ερώτημα αν το ΚΚΕ έκανε επανάσταση μπορεί να δοθεί όχι από έξω (δηλαδή από τη διεθνή βιβλιογραφία) ούτε από πάνω (δηλαδή από τη ρητορική και τις διακηρύξεις της ηγεσίας του) αλλά από μέσα, δηλαδή τα τεκμήρια που αφορούν όσα έγιναν στην Ελλάδα από το 1946 ως το 1949. Το ΚΚΕ εξακολούθησε να έχει δύο πολιτικές και μετά το φθινόπωρο του 1947, όταν αποφάσισε την κλιμάκωση της ένοπλης δράσης του: μια «επαναστατική» για το εσωτερικό του κόμματος, για τον στρατό του και για τους ξένους φίλους του, και μια άλλη πολιτική που επιδίωκε κάποιο πολιτικό συμβιβασμό με την ελληνική κυβέρνηση. Εξαρχής, όπως έχει επισημάνει η Ιωάννα Παπαθανασίου, «ο πόλεμος και η ειρήνη, δηλαδή η ένοπλη και η νόμιμη πάλη, όπως υιοθετήθηκαν στην Ελλάδα του 1946, δεν είχαν ως στόχο την επανάσταση, δηλαδή την αλλαγή μέσα από τη ρήξη. Παρέμειναν προσανατολισμένοι στην αποκατάσταση της πορείας προς την αλλαγή μέσω της 'ομαλής μετάβασης'»³¹.

29. Baker και Edelstein 2015, 5-6.

30. Baker και Edelstein 2015, 2-4.

31. Παπαθανασίου 2009, 258· πρβλ. Σφήκας 2001, 61-105.

Ο ΧΥΛΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ Ο ΦΡΟΝΗΜΑΤΙΣΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΣΧΗΜΑΤΩΝ

Εφόσον οι αξιώσεις ιδεολογικής, επιστημολογικής και επαγγελματικής ισχύος όλων των ερμηνευτικών σχημάτων πρέπει να στέκουν πάνω σε κοινό έδαφος και να συγκρούονται στο ίδιο πεδίο μάχης³², ένα τέταρτο χαρακτηριστικό τους είναι η διεκδίκηση του χώρου της δημόσιας ιστορίας: ενός χώρου όπου η αντιπαράθεση δεν αφορά τόσο στην ποιότητα του επιχειρήματος και στο βάθος της τεκμηρίωσης όσο στην ικανότητα κάποιου να μιλά συχνότερα και δυνατότερα από τους άλλους. Με την τακτική επανάληψη η δημόσια ιστορία μπορεί να διαχέει μια κάποια «γνώση» και να επισωρεύει ιδεολογική, επιστημολογική και επαγγελματική ισχύ· όμως μπορεί εξίσου αποτελεσματικά να απλοποιεί, να τυποποιεί και να συσκευάζει το παρελθόν ως ένα ακόμη προϊόν για μαζική κατανάλωση, αφού πρώτα έχει αφαιρέσει από την Ιστορία το προνόμιο να σκέπτεται και να αμφισβητεί. Ο χυλός, όπως έλεγε ο Παναγιώτης Κονδύλης, είναι ευκολοχώνευτος αλλά καθόλου θρεπτικός³³. Η υπερβολική κατανάλωση δημόσιας ιστορίας μπορεί να «ενθαρρύνει ανθρώπους που δεν έχουν την παραμικρή ιδέα γιατί μια πέτρα πέφτει στο έδαφος να μιλούν με αυτοπεποίθηση για την επιστημονική μέθοδο»³⁴. Όποιος δεν υποκύπτει στη σαγήνη της δημόσιας ιστορίας μπορεί να θυμηθεί τον Ρόμπερτ Γκραϊνίβς, ο οποίος στο μυθιστόρημά του *Εγώ ο Κλαύδιος έβαζε* τον κεντρικό ήρωα, συγγραφέα ιστορικών έργων και νέο αυτοκράτορα μετά τη δολοφονία του Καλιγούλα, να λέει:

Ωστε είμαι αυτοκράτωρ, ε; Τι κουταμάρα! Τώρα όμως τουλάχιστον θα μπορέσω να κάνω τον κόσμο να διαβάσει τα βιβλία μου. Δημόσιες αναγνώσεις σε πλατύ ακροατήριο. Η Ιστορία μου της Καρχηδόνας είναι γεμάτη διασκεδαστικά ανέκδοτα. Είμαι σίγουρος ότι θα τους αρέσει»³⁵.

Αν και ο χώρος της δημόσιας ιστορίας διεκδικείται από όλα τα σχήματα με φρονηματιστική και κανονιστική πρόθεση, το αυτοπροσδιοριζόμενο ως «νέο κύμα»³⁶ στην ιστοριογραφία του εμφυλίου έχει καταλάβει ένα μεγάλο μέρος του. Μεθοδολογικό όχημά του είναι η μετατόπιση της έρευνας από τα «πάνω» προς τα «κάτω» και η ποσοτική μελέτη της βίας, ενώ ο ερμηνευτικός προορισμός είναι διπλός: η «ερυθρά τρομοκρατία» της Κατοχής προτάσσεται ως το βασικό αίτιο της κρίσης που εκδηλώθηκε το 1945-1949³⁷, ενώ η ήττα της αριστεράς στον εμφύλιο προβάλ-

32. Κονδύλης 2001, 54.

33. Κονδύλης 2000, 11.

34. Feyerabend 1998, 59.

35. Γκραϊνίβς 1996, 550.

36. Καλύβας και Μαραντζίδης 2004.

37. Βλ. Kalyvas 2000, 142-83.

λεται ως η απαραίτητη «προϋπόθεση» της μεταπολεμικής προόδου και ευημερίας της χώρας³⁸.

Αντικειμενοποιώντας και ποσοτικοποιώντας το παρελθόν με αυτό τον τρόπο, το «νέο κύμα» ξεμπερδεύει συνοπτικά με έννοιες, ιδέες, πολιτικά κινήματα και ατίθασα γεγονότα, αντικαθιστώντας τα με τα πολιτικά καθεστώτα που τα αντιπροσώπευαν και που τώρα πια, κατά τη διατύπωσή του, «μυρίζουν ναφθαλίνη»³⁹. Η μετατόπιση του ενδιαφέροντος από «τα πάνω» προς «τα κάτω» είναι ιδιαίτερα βολική, καθώς παρακάμπτει το γεγονός ότι για δώδεκα τουλάχιστον μήνες μετά τον Φεβρουάριο του

1945, η «πάνω» αριστερά προσπάθησε να συγκρατήσει τη βία της «κάτω» αριστεράς, ενώ η «πάνω» δεξιά ενθάρρυνε και καλλιέργησε τη βία της «κάτω» δεξιάς.

Ο διαγκωνισμός στη δημόσια σφαίρα για την κατίσχυση του ενός ορθού σχήματος ομολογείται από όλους. Το «νέο κύμα» ισχυρίζεται ότι «παρά την ήττα της στον εμφύλιο η Αριστερά επέβαλε, μετά τη μεταπολίτευση, την εκδοχή της για τα γεγονότα της δεκαετίας του '40 εν είδει επίσημης ιδεολογίας»⁴⁰. Οι επικριτές του απαντούν ότι παρά τις καταγγελίες του «νέου κύματος» περί ιδεολογικής ηγεμονίας της αριστεράς, οι εκφραστές του «ηγεμονεύουν, εδώ και χρόνια, τον δημόσιο λόγο για την σύγχρονη πολιτική ιστορία της Ελλάδας»⁴¹. Ο στόχος των αντίστοιχων διαβημάτων εμφανίζεται κοινός - και πάλι πρόκειται για την επιδίωξη ιδεολογικής, επιστημολογικής και επαγγελματικής ισχύος: όπως έχει επισημάνει ο Παναγιώτης Κονδύλης, «οι λεγόμενες 'μεθοδολογικές συζητήσεις' σχετίζονται περισσότερο με τον σχηματισμό ιδεολογικών παρατάξεων εντός του στρώματος των επιστημόνων και λιγότερο με την ουσιαστική πρόοδο της γνώσης»⁴², ενώ «η διατύπωση μεθοδολογικών κανόνων μας δίνει μάλλον να καταλάβουμε (έμμεσα) πώς κατανοούν τον εαυτό τους όσοι την επιχειρούν παρά μας παρέχει γόνιμες οδηγίες για την ερευνητική πράξη»⁴³.

Αντίθετα, γόνιμη για την ερευνητική πράξη είναι η επιστημολογική επισήμανση του Ράινχαρτ Κοζέλεκ ότι η ιστορία των νικητών εκκινεί από τη βραχυπρόθεσμη οπτική και συγκροτεί αναδρομικά αλληλουχίες γεγονότων που οδήγησαν στη δική τους νίκη και στην ήττα των άλλων. Στα αφηγήματα των νικητών τυχόν συνέχειες και μακροπρόθεσμες τάσεις παρατάσσονται με σκοπό την αναδρομική ιστορική νομιμοποίηση της νίκης και αποτέλεσμα την παραμόρφωση πραγμάτων παρελθόντων αλλά υπαρκτών. Κατά τον Κοζέλεκ, «ο ιστορικός που τάσσεται με την πλευρά του

38. Βλ. Καλύβας 2004.

39. Βλ. Καλύβας 2006.

40. Καλύβας 2003. Μαυρογορδάτος 1999.

41. Σταγκανέλλης 2015.

42. Κονδύλης 2000, 96.

43. Κονδύλης 2001, 43.

νικητή είναι επιρρεπής στην ερμηνεία βραχυπρόθεσμων επιτυχιών από την οπτική μιας συνεχούς, μακροπρόθεσμης τελεολογίας *ex post facto*»⁴⁴.

Το ίδιο δεν ισχύει για τους ηττημένους. Αυτοί γνωρίζουν ότι η εξέλιξη των πραγμάτων ακολούθησε δρόμο διαφορετικό από εκείνον που είχαν χαράξει οι σχεδιασμοί και οι ελπίδες τους. Στο μέτρο που στοχάζονται μεθοδολογικά, οι ηττημένοι αντιμετωπίζουν συγκριτικά μεγαλύτερες προκλήσεις στην ερμηνεία αυτού που εξελίχθηκε με έναν ορισμένο αλλά μη αναμενόμενο τρόπο. Η πρόκληση οδηγεί σε μια αναζήτηση μεσοπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων αιτίων που πλαισιώνουν και ενδεχομένως εξηγούν το τυχαίο γεγονός της απρόβλεπτης έκβασης. Η «ελκυστική υπόθεση» του Κοζέλεκ είναι ότι η εμπειρία της ήττας και η πολυπλοκότητα της προσπάθειας κατανόησης και ερμηνείας της μπορούν δυνητικά να οδηγήσουν σε μια διορατικότητα περισσότερο ανθεκτική στον χρόνο και να παράξουν προτάσεις μεγαλύτερης ερμηνευτικής εμβέλειας: «Εάν βραχυπρόθεσμα η ιστορία γράφεται από τους νικητές, τα ιστορικά οφέλη στη γνώση μακροπρόθεσμα απορρέουν από τους ηττημένους»· όχι επειδή οι δικές τους εκδοχές και τα δικά τους σχήματα είναι πάντοτε ή κατ' ανάγκη περισσότερο διορατικά, αλλά επειδή «η εμπειρία του να έχεις υποστεί την ήττα εμπεριέχει μια επιστημολογική δυναμική που υπερβαίνει την αιτία της, ιδίως όταν οι ηττημένοι χρειάζεται να ξαναγράψουν γενική ιστορία από κοινού με τη δική τους»⁴⁵.

Άλλωστε, στην περίπτωση της ελληνικής ιστορίας της δεκαετίας του 1940, η δυσανεξία έναντι του ενός υποτιθέμενου κυρίαρχου «αριστερού» αφηγήματος είναι έωλη, εφόσον δεν υπάρχει ένα «αριστερό» αφήγημα παρά μόνο στα μάτια τρίτων που έχουν την τάση να διακρίνουν την ομοιομορφία στους άλλους. Αλλά η δυσανεξία έρχεται να υπηρετήσει μια κοινωνική αναγκαιότητα: η αποτίμηση παρελθόντων λαθών και εγκλημάτων χρειάζεται για να επικυρώσει αυτό που φέρνει το μέλλον, χωρίς ενοχλητικές υποσημειώσεις για πιθανότητες και εναλλακτικούς δρόμους. Με την άρνηση της αξιοπρέπειας των πιθανοτήτων φιλοτεχνούνται η αποτίμηση του εμφυλίου ως προσχεδιασμένης ενέργειας εγχώριων και αλλοδαπών κομμουνιστών, και η αποτίμηση της έκβασής του ως θεμέλιου της μεταπολεμικής ελληνικής «νεωτερικότητας». Η Ιστορία υποκλίνεται στον «επαρχιωτισμό του χρόνου» και οι νεκροί αποκληρώνονται από το μερίδιό τους στο παρελθόν⁴⁶.

Ο «επαρχιωτισμός του χρόνου» -η αντίληψη δηλαδή ότι το παρελθόν είναι ίδιο με το παρόν- καθίσταται εξίσου απαραίτητος ώστε να οικοδομηθεί ο φρονηματιστικός και κανονιστικός λόγος των σχημάτων. Ο λόγος αυτός άλλοτε συγκαλύπτεται πίσω από τη ρητορική για την ευθύνη των ιστορικών «να αφήσουν την ελπίστικη αντίληψη και να έχουν πιο έντονη δημόσια παρουσία»⁴⁷. Άλλοτε διατυπώνεται χωρίς

44. Koselleck 2002, 76.

45. Koselleck 2002, 76-7.

46. Βλ. Σφήκας 2015, 111-2.

47. Βόγλης 2015.

περιστροφές και αναστολές: στην τελευταία εκδοχή του, εκείνη του 2015, στο βιβλίο με τίτλο *Εμφύλια πάθη: 23 ερωτήσεις και απαντήσεις για τον εμφύλιο*, το «νέο κύμα» δηλώνει ρητά την πρόθεσή του να συμβάλλει στην «αμφισβήτηση και ανατροπή» των αναχρονιστικών συγκρίσεων και αναλογιών της εποχής της τρέχουσας κρίσης με τον εμφύλιο πόλεμο και τη δεκαετία του 1940, οι οποίες δημιούργησαν ένα «νοσηρό κλίμα» εκδήλωσης ενστίκτων με τη χρήση εμφυλιοπολεμικών συνθημάτων⁴⁸. Σε περίπτωση που ο καλοπροαίρετος ή ανυποψίαστος αναγνώστης δεν αντιληφθεί άμεσα τη νουθεσία, ο φρονηματιστικός και διαπαιδαγωγητικός λόγος διανθίζεται με καταγγελίες κατά του ΣΥΡΙΖΑ που επένδυσε στον «παραπλανητικό και ιστορικά ψευδεπίγραφο αλλά πολιτικά κερδοφόρο ρεβανσισμό της μνήμης»⁴⁹.

Ο λόγος αυτός βυθίζει το σκάφος της ιστορίας στα άγρια νερά μιας αδυσώπητης πολιτικής πραγματικότητας και μετά περισυλλέγει ως καλός ναυαγοσώστης μόνον εκείνα τα κλάσματα μνήμης που η πολιτική μπορεί ευκολότερα να χειραγωγήσει και να διαχειριστεί· και η διαχείριση παίρνει τη μορφή της επαναλαμβανόμενης νουθεσίας: «Όποιος υπερασπίζεται το εαμικό κράτος [προειδοποιεί το «νέο κύμα»], ακόμα κι αν έχει καλές προθέσεις, στην ουσία υπερασπίζεται τον ολοκληρωτισμό εν τη γενέσει του»⁵⁰. Η επιλεκτική και αφαιρετική απόδοση της εμπειρίας του παρελθόντος συγκρατεί από αυτό μόνον ό,τι είναι αναγκαίο για την κατασκευή του σχήματος, το οποίο πλέον καθίσταται «περιεκτικό όλο», η δε αξίωση ισχύος εγκαταλείπει κάθε πρόσχημα⁵¹.

ΤΑ ΣΧΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ

Αναζητώντας μια επανάσταση -εννοιολογικά το πέμπτο χαρακτηριστικό των σχημάτων του εμφυλίου- όποιος δεν μπορεί να την εντοπίσει στην ένοπλη δράση του ΚΚΕ στην περίοδο 1946-1949 μπορεί να την αποδώσει ως ιστοριογραφική επανάσταση. Το σχήμα του Τόμας Κουν για τις επιστημονικές επαναστάσεις μπορεί να συμβάλλει στην ερμηνεία των ιστοριογραφικών μετατοπίσεων, καθώς μεγάλο μέρος της γοητείας του έργου του οφείλεται στο γεγονός ότι πολλές από τις θέσεις του για τις επιστημονικές κοινότητες, με την κοινωνιολογική και όχι την μεταφυσική ή την ψυχολογική διάστασή τους, έχουν γενικότερη ισχύ που ξεπερνά κατά πολύ τις φυλές των θετικών επιστημών. Παρά τη σημαντική διαφορά της Ιστορίας από τις φυσικές επιστήμες -η οποία συνίσταται στο ότι έστω και απρόθυμα, η Ιστορία είναι περισσότερο ανεκτική στην ποικιλομορφία σχημάτων και θεωριών- οι κοινότητες

48. Καλύβας και Μαραντζίδης 2015, 27-8.

49. Καλύβας και Μαραντζίδης 2015, 510-3 (το παράθεμα στη σ. 511).

50. Καλύβας και Μαραντζίδης 2015, 274.

51. Κονδύλης 2001, 37.

των ιστορικών μοιάζουν πολύ με τις επιστημονικές κοινότητες του Κουν κατά το ότι οι ιστορικοί προτείνουν νέες ερμηνείες ή κατευθύνσεις μελλοντικής έρευνας ως αλλαγές Παραδείγματος, τις οποίες ορίζουν ως θεμελιώδεις αλλαγές στην έως τώρα κοινή οπτική. Η σημασία του έργου του Κουν για τους ιστορικούς *δεν* σχετίζεται με τους στόχους και τις μεθόδους των φυσικών επιστημών *αλλά με την εξιστορίκευση της επιστήμης και την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο η επιστημονική γνώση αποκτά εγκυρότητα και ισχύ*⁵².

Η προβολή και η αυτοπροβολή των σχετικών ερμηνευτικών σχημάτων δημιουργούν την εντύπωση ότι η ελληνική ιστοριογραφία για τον εμφύλιο δεν λειτουργεί μέσω της συσσωρευσης και ενσωμάτωσης νέας γνώσης, αλλά ως κύματα διαδοχικών επιστημονικών επαναστάσεων. Το κάθε σχήμα διακηρύττει το δικό του -συντριπτικά καλύτερο- Παράδειγμα: δηλαδή τον δικό του «αστερισμό πεποιθήσεων, αξιών και τεχνικών» που κανοναρχεί την οργάνωση, το έργο και τις διασυνδέσεις μιας επιστημονικής κοινότητας και τις δικές του πρότυπες επιλύσεις προβλημάτων που αντικαθιστούν τους υπάρχοντες κανόνες ως βάση για την επίλυση των υπόλοιπων προβλημάτων⁵³. Η βία, κατά προτίμηση των κομμουνιστών, και η περιγραφικά επαρκής και αναγκαία αλλά ερμηνευτικά ανεπαρκής επίκληση μιας «κοινωνικής» ιστορίας από «τα κάτω» είναι τα Παραδείγματα με τη δεύτερη, διεισδυτικότερη, έννοια του όρου.

Από κοινωνιολογική σκοπιά, τα κυρίαρχα Παραδείγματα και τα συνακόλουθα ερμηνευτικά σχήματα προσφέρουν τη συναινετική βάση που κατοχυρώνει την ταυτότητα μιας επιστημονικής κοινότητας και εδραιώνει την ομοθυμία των μελών της να διεξάγουν έρευνα σύμφωνα με τις κατευθύνσεις που καθορίζει το Παράδειγμα και να προβάλουν τη συναφή αξίωση ισχύος: πανεπιστημιακά τμήματα, προγράμματα σπουδών και εγχειρίδια χρησιμεύουν ως μέσα διάδοσης του Παραδείγματος, ενώ η κυριαρχία συγκεκριμένων ερωτημάτων, προτύπων, περιοδικών, εκδοτικών οίκων και μονογραφιών επηρεάζουν ή ελέγχουν τον τρόπο με τον οποίο αρθρώνεται ο λόγος περί Ιστορίας⁵⁴.

Η τρίτη κομβική έννοια του Κουν είναι η ασυμβατότητα παλαιού και νέου Παραδείγματος. Το νέο Παράδειγμα δεν αντικαθιστά το παλαιό σταδιακά και μερικά αλλά άμεσα και πλήρως, ενώ η μετάβαση επηρεάζεται από θεσμικούς και κοινωνικούς παράγοντες: για την αλλαγή Παραδείγματος είναι αναγκαία η προώθηση ενός νέου από τους προεστούς μιας επιστημονικής κοινότητας και η μεταβολή των επαγγελματικών συσχετισμών ισχύος στο εσωτερικό της⁵⁵. Ωστόσο, το νέο Παράδειγμα θριαμβεύει έναντι του παλαιού όχι επειδή το παλαιό διαψεύδεται ή αντικρούεται,

52. Hollinger 1980, 196, 202-5, 207, 215, 217. Κονδύλης 2001, 11, 29.

53. Kuhn 1996, 175. McGuire 2003, 200-1.

54. Wolin 1980, 167, 180-5. Woolf 1997, 313.

55. Kuhn 1996, 150-3, 158-9, 176-81, 198-204. Κονδύλης 2001, 57.

αλλά επειδή το νέο προβάλλεται ως υπέρτερο του παλαιού στην κατασκευή νέων προβλημάτων ή στην επιβολή νέων κριτηρίων για την επίλυση υπαρχόντων. Για τον Κουν, μια «νέα» θεωρία είναι καλύτερη από τις παλαιότερες όχι επειδή αναπαριστά καλύτερα το πώς «είναι» ο κόσμος στην πραγματικότητα, αλλά επειδή εμφανίζεται και προωθείται ως καλύτερο εργαλείο διατύπωσης και απάντησης ερωτημάτων⁵⁶. Για το πώς συντελείται αυτή η «επανάσταση», ο Κουν πρότεινε τη διερεύνηση μιας σειράς ερωτημάτων, των οποίων η σημασία ξεπερνά κατά πολύ τη συγκρότηση και τη λειτουργία των κοινοτήτων των θετικών επιστημών: πώς εκλέγει κανείς και πώς εκλέγεται μέλος μιας επιστημονικής κοινότητας; ποια είναι η διαδικασία και τα στάδια της κοινωνικής ένταξης σε αυτήν; ποιες παρεκκλίσεις είναι διατεθειμένη να ανεχθεί η κοινότητα και πώς ελέγχει την ανεπίτρεπτη εκτροπή⁵⁷; Τα ερωτήματα αυτά δεν αποδίδουν τις αποφάσεις μιας επιστημονικής κοινότητας στην «ψυχολογία του όχλου» ούτε ταυτίζουν την ίδια την κοινότητα με έναν «πρωτόγονο κοινωνικό σχηματισμό» που έχει τα «χαρακτηριστικά μαφίας, βασιλικής δυναστείας και θρησκευτικού τάγματος»· αναζητούν όμως την κοινωνιολογική διάσταση της διαδικασίας παραγωγής γνώσης, η οποία δεν μπορεί να κατανοηθεί εάν δεν κατανοηθούν «τα ειδικά χαρακτηριστικά των ομάδων που τη δημιουργούν και τη χρησιμοποιούν»⁵⁸.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Πιθανόν η αναζήτηση ερμηνευτικών σχημάτων και θεωριών που θα αποκαλύψουν απόκρυφα νοήματα να είναι πολιτικά, ακαδημαϊκά, επαγγελματικά, ακόμη και υπαρκτά αναγκαία, σε αντιστοιχία με την ανάγκη αναζήτησης ιδανικών επιστημονικής «ακρίβειας» και «τελειότητας» που θα παραμένουν ακηλίδωτα από την κοινωνική, ψυχολογική και ιστορική λειτουργικότητά τους⁵⁹. Για αυτό και στα σχήματα το παρελθόν εμφανίζεται περισσότερο διαυγές και καλύτερα οργανωμένο από ό,τι στην εμπειρική πραγματικότητα, με αντίτιμο ορισμένες φορές την «αναδρομική παραμόρφωση»⁶⁰. Για τον ίδιο λόγο, τα σχήματα και η αποκάλυψη νοημάτων από μόνα τους δεν επιλύουν κανένα ιστορικό πρόβλημα· στην καλύτερη περίπτωση, ίσως συμβάλλουν στην προσέγγισή του με σαφήνεια και συνοχή και στη διατύπωση θεωρητικά πειθαρχημένων ερμηνευτικών προτάσεων. Η συστηματική μελέτη των εσωτερικών αντιφάσεων ορισμένων ερμηνευτικών σχημάτων για τον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο,

56. Kuhn 1996, 144-7, 153-9.

57. Kuhn 1996, 209.

58. Kuhn 1996, 210. Βλ. επίσης, Hollinger 1980, 205. Wolin 1980, 160-91.

59. Hollinger 1980, 215.

60. Taleb 2007, 8.

αλλά και των αντιφάσεων μεταξύ αυτών και του εμπειρικού υλικού, είναι ιδιαίτερα επικίνδυνο εγχείρημα για όποιον το αποτολμήσει· θα είχε όμως καλή αφετηρία τις επιστημολογικές επισημάνσεις του Τόμας Κουν και του Παναγιώτη Κονδύλη σχετικά με τις «επιστημονικές επαναστάσεις», την αντίθεση μεταξύ περιγραφικής και κανονιστικής επιστήμης, τη συνάφεια μεταξύ επιστήμης και ισχύος, και τις «λεγόμενες ‘μεθοδολογικές συζητήσεις’ [...] εντός του στρώματος των επιστημόνων»⁶¹. Μια τέτοια εξιστορίκευση της ιστοριογραφίας αφενός θα έδειχνε τον ρόλο των συσχετισμών δυνάμεων εντός και εκτός κοινότητας για τη διαμόρφωση και την επικράτηση αντιθετικών ερμηνευτικών σχημάτων· αφετέρου, θα αναδείκνυε ότι οι αξιώσεις ισχύος του κάθε σχήματος σχετίζονται λιγότερο με το πόσο πιστά το καθένα αναπαριστά την πραγματικότητα και περισσότερο με το μεταξύ ποιων συμφωνείται η προβολή της αξίωσης, για ποιους λόγους και με ποιους σκοπούς⁶². Εάν είναι πράγματι «ουτοπικό [το] αίτημα να μετατραπεί η επιστήμη σε χώρο ελεύθερο κυριαρχίας και ισχύος»⁶³, το βάρος της διαπίστωσης θα απαλυνόταν με την παραδοχή ότι «πίσω από τις μεγάλες θεωρητικές γενικεύσεις κρύβονται απλώς πολύ ανθρώπινες επιθυμίες και ελπίδες»· παραδοχή που οδηγεί στην εκ νέου διατύπωση παλαιών ερωτημάτων για το «τι είναι πάγιο επιστημονικό απόκτημα και τι απλώς σχετική γνώμη, δεμένη σε ορισμένη σκοπιά»⁶⁴.

61. Κονδύλης 2000, 96.

62. Hollinger 1980, 208.

63. Κονδύλης 2001, 62, 65.

64. Κονδύλης 2001, 12.

ΠΗΓΕΣ

Αρχείο Σοφοκλή Βενιζέλου, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα.

Αρχείο τ. Βασιλικών Ανακτόρων, Γενικά Αρχεία του Κράτους (ΓΑΚ), Αθήνα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Armitage 2017: D. Armitage, *Civil Wars: A History in Ideas*, New Haven 2017.

Baker και Edelstein 2015: K. M. Baker και D. Edelstein, "Introduction", στο K. M. Baker και D. Edelstein (επιμ.), *Scripting Revolution: A Historical Approach to the Comparative Study of Revolutions*, Stanford 2015, 1-21.

Bentley 1997: M. Bentley, "The Project of Historiography", στο M. Bentley (επιμ.), *Companion to Historiography*, New York 1997, xi-xviii.

Βόγλης 2014α: Π. Βόγλης, *Η αδύνατη επανάσταση: η κοινωνική δυναμική του εμφυλίου πολέμου*, Αθήνα 2014.

Βόγλης 2014β: Π. Βόγλης, συνέντευξη, *Αυγή* 28 Δεκεμβρίου 2014.

Βόγλης 2015: Π. Βόγλης, συνέντευξη, *Καθημερινή*, 1 Φεβρουαρίου 2015.

Βόγλης κ.ά. 2017: Π. Βόγλης, Ι. Παπαθανασίου, Τ. Σακελλαρόπουλος και Μ. Χαραλαμπίδης (επιμ.), *Δεκέμβρης 1944: Το παρελθόν και οι χρήσεις του*, Αθήνα 2017.

Γιαννουλόπουλος 1992: Γ. Γιαννουλόπουλος, *Ο Μεταπολεμικός Κόσμος: Ελληνική και Ευρωπαϊκή Ιστορία (1945-1963)*, Αθήνα 1992.

Γιαννουλόπουλος 1998: Γ. Γιαννουλόπουλος, *‘Η ευγενής μας τύφλωσις..’: εξωτερική πολιτική και ‘εθνικά θέματα’ από την ήττα του 1897 έως τη Μικρασιατική Καταστροφή*, Αθήνα 1998.

Γκραιήβς 1996: Ρ. Γκραιήβς, *Εγώ ο Κλαύδιος*, μετάφραση: Αλέξανδρος Κοτζιάς, 6^η έκδοση, Αθήνα 1996.

Feyerabend 1998: Ρ. Feyerabend, "How to defend society against science", στο E. D. Klemke, Robert Hollinger, D. Wyss Rudge, A. David Kline (επιμ.), *Introductory Readings in the Philosophy of Science*, 3^η έκδοση, New York 1998, 54-65.

Ηλιού 1979: Φ. Ηλιού, «Το σχήμα του εμφυλίου πολέμου», *Αυγή*, 2 Δεκεμβρίου 1979.

Ηλιού 1999: Φ. Ηλιού, «Το σχήμα του εμφυλίου πολέμου», *Αντί*, τεύχος 694-695, 17 Σεπτεμβρίου 1999, 38-9.

Ηλιού 2002: Φ. Ηλιού, «Η πορεία προς τον εμφύλιο: από την ένοπλη εμπλοκή στην ένοπλη ρήξη», στο Η. Νικολακόπουλος, Α. Ρήγος και Γρ. Ψαλλίδας (επιμ.), *Ο Εμφύλιος Πόλεμος: από τη Βάρκιζα στον Γράμμο, Φεβρουάριος 1945-Αύγουστος 1949*, Αθήνα 2002, 25-30.

Ηλιού 2004: Φ. Ηλιού, *Ο Ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος: η εμπλοκή του ΚΚΕ*, Αθήνα 2004.

Hollinger 1980: D. A. Hollinger, "T.S. Kuhn's Theory of Science and its Implications for History", στο G. Gutting (επιμ.), *Paradigms and Revolutions: Appraisals and Applications of Thomas Kuhn's Philosophy of Science*, Notre Dame 1980, 195-222.

Κακουριώτης 2017: Σπ. Κακουριώτης, «Τα Δεκεμβριανά: Από το ‘γιατί’ στο ‘πώς’», *Αυγή*, 18 Ιουνίου 2017.

Kalyvas 2000: S. N. Kalyvas, "Red Terror: Leftist Violence during the Occupation", στο M. Mazower (επιμ.), *After the War Was Over: Reconstructing the Family, Nation, and State in Greece, 1943-1960*, Princeton 2000, 142-83.

- Καλύβας 2003: Σ. Ν. Καλύβας, «Αθώος ή ένοχος. Ο εμφύλιος πόλεμος και η ιδεολογική χρήση της ιστορίας», *Το Βήμα*, 9 Μαρτίου 2003.
- Καλύβας 2004: Σ. Ν. Καλύβας, «Κάτω από τον φόβο και τη βία: όταν μια προσωπική μαρτυρία καταφέρει να φωτίσει πλευρές του Εμφυλίου που έμεναν κρυμμένες στο σκοτάδι», *Το Βήμα*, 4 Απριλίου 2004.
- Καλύβας 2006: Σ. Ν. Καλύβας, «Ο ακρωτηριασμός της λογικής», *Το Βήμα/Νέες Εποχές*, 19 Φεβρουαρίου 2006.
- Καλύβας 2012: Σ. Ν. Καλύβας, [«Ο Εμφύλιος σε ιστορική τροχιά»], *Καθημερινή*, 17 Ιουνίου 2012.
- Καλύβας 2014 : Σ. Ν. Καλύβας, «Ανατομία μιας επίθεσης», *Καθημερινή*, 6 Ιουλίου 2014.
- Καλύβας και Μαραντζίδης 2004: Σ.Ν. Καλύβας και Ν. Μαραντζίδης, «Νέες τάσεις στη μελέτη του εμφυλίου πολέμου», *Τα Νέα*, 20-21 Μαρτίου 2004.
- Καλύβας και Μαραντζίδης 2015: Σ.Ν. Καλύβας και Ν. Μαραντζίδης, *Εμφύλια πάθη: 23 ερωτήσεις και απαντήσεις για τον εμφύλιο*, Αθήνα 2015.
- Κονδύλης 2000: Π. Κονδύλης, *Το αόρατο χρονολόγιο της σκέψης*, Αθήνα 2000.
- Κονδύλης 2001: Π. Κονδύλης, *Επιστήμη, Ισχύς και Απόφαση*, Αθήνα 2001.
- Koselleck 2002: R. Koselleck, *The Practice of Conceptual History: Timing History, Spacing Concepts*, Stanford 2002.
- Kuhn 1996: T. S. Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions*, 3η έκδοση, Chicago 1996.
- Λυμπεράτος 2006: Μ. Λυμπεράτος, *Στα πρόθυρα του εμφυλίου πολέμου: κοινωνική πόλωση, αριστερά και αστικός κόσμος στη μεταπολεμική Ελλάδα. Από τα Δεκεμβριανά στις εκλογές του 1946*, Αθήνα 2006.
- McGuire 2003: J. E. McGuire, «Επιστημονική αλλαγή: προοπτικές και προτάσεις», στο Η. Salmon Merrilee, J. Earman, C. Glymour, J.G. Lennox, P. Machamer, J.E. McGuire, J.D. Norton, W.C. Salmon, K.F. Schaffner (επιμ.), *Εισαγωγή στη Φιλοσοφία της Επιστήμης*, 4^η έκδοση, Ηράκλειο 2003, 179-246.
- Malia 2006: M. Malia, *History's Locomotives: Revolutions and the Making of the Modern World*, New Haven 2006.
- Μαργαρίτης 2000: Γ. Μαργαρίτης, *Ιστορία του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου 1946-1949*, τόμ. Α', Αθήνα 2000.
- Μαργαρίτης 2001: Γ. Μαργαρίτης, *Ιστορία του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου 1946-1949*, τόμ. Β', Αθήνα 2001.
- Μαυρογορδάτος 1999: Γ.Θ. Μαυρογορδάτος, «Η 'ρεβάνς' των ηττημένων», *Το Βήμα*, 17 Οκτωβρίου 1999.
- Παπαθανασίου 2009: Ι. Παπαθανασίου, «Ηττημένος πρωταγωνιστής: το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας στα χρόνια 1945-1950», στο Χρ. Χατζιωσήφ (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα*, τόμος Δ1, Αθήνα 2009, 229-75.
- Ριζάς 2011: Σ. Ριζάς, *Απ' την απελευθέρωση στον εμφύλιο*, Αθήνα 2011.
- Σβορώνος 1984: Ν. Σβορώνος, «Τα κύρια προβλήματα της περιόδου 1940-1950 στην ελληνική ιστορία», στο Γ. Ιατρίδης (επιμ.), *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950: ένα έθνος σε κρίση*, Αθήνα 1984, 21-38.
- Sewell 1985: W.H. Sewell, Jr., "Ideologies and Social Revolutions: Reflections on the French Case", *The Journal of Modern History* 57, no. 1, Μάρτιος 1985, 57-85.
- Σταγκανέλλης 2015: Π. Ι. Σταγκανέλλης, «Η σύγχρονη ιστοριολογία του ακραίου κέντρου», *Αυγή*, 25 Οκτωβρίου 2015.
- Σφήκας 2001: Θ. Δ. Σφήκας, *Πόλεμος και ειρήνη στη στρατηγική του ΚΚΕ, 1945-1949*, Αθήνα 2001.
- Σφήκας 2002: Θ. Δ. Σφήκας, «Για τη μεταπολεμική ανασυγκρότηση», *Ιστωρ* 13 (2002), 192-201.

- Σφήκας 2012: Θ. Δ. Σφήκας, «Η συγκρότηση του μεταπολεμικού κόσμου: οι πολλαπλές γραφές και αναγνώσεις της δεκαετίας 1945-1955», στο Δ.Ι. Παπαδημητρίου και Σ. Σεφεριάδης (επιμ.), *Αθέατες όψεις της Ιστορίας: Κείμενα αφιερωμένα στον Γιάννη Γιαννιολόπουλο*, Αθήνα 2012, 29-66.
- Σφήκας 2015: Θ. Δ. Σφήκας, «Η ευκολία της 'μοιρασιάς': το Σύμφωνο Ρίμπεντροπ-Μολότωφ, τα Ποσοστά, η Γιάλτα», στο Α. Μ. Δρουμπούκη, Κ. Γαρδίκας, Β. Καραμανωλάκης και Κ. Ράπτης (επιμ.), *Η μακρά σκιά της δεκαετίας του '40. Πόλεμος-Κατοχή-Αντίσταση-Εμφύλιος. Τόμος αφιερωμένος στον Χάγκεν Φλάισερ*, Αθήνα 2015, 111-35.
- Σφήκας 2016: Θ. Δ. Σφήκας, «Από την αφετηρία και το τέλος ('Γιατί;') στη διαδρομή ('Πώς;'): Τα Δεκεμβριανά ως πεδίο δυνατοτήτων», στο Θ. Δ. Σφήκας, Λ. Ι. Χασιώτης, Ι.Δ. Μιχαηλίδης (επιμ.), *Δρόμοι του Δεκεμβρίου: από τον Λίβανο στην Αθήνα, 1944*, Θεσσαλονίκη 2016, 39-60.
- Taleb 2007: N. N. Taleb, *The Black Swan: The Impact of the Highly Improbable*, London 2007.
- Wolin 1980: S. Wolin, "Paradigms and Political Theories", στο G. Gutting (επιμ.), *Paradigms and Revolutions: Appraisals and Applications of Thomas Kuhn's Philosophy of Science*, Notre Dame 1980, 160-91.
- Woolf 1997: D. R. Woolf, "The writing of early modern intellectual history, 1945-1995", στο M. Bentley (επιμ.), *Companion to Historiography*, New York 1997, 307-35.
- Χατζηβασιλείου 2011: Ευ. Χατζηβασιλείου, «Το Σχέδιο Μάρσαλ και η διαμόρφωση της μεταπολεμικής Δυτικής Ευρώπης», στο Θ.Δ. Σφήκας (επιμ.), *Το Σχέδιο Μάρσαλ: ανασυγκρότηση και διαίρεση της Ευρώπης*, Αθήνα 2011, 117-35.
- Χατζηβασιλείου 2015: Ευ. Χατζηβασιλείου, «Ο 'μακρός' εμφύλιος πόλεμος και η άρνησή του», στο Α. Μ. Δρουμπούκη, Κ. Γαρδίκας, Β. Καραμανωλάκης, Κ. Ράπτης (επιμ.), *Η μακρά σκιά της δεκαετίας του '40. Πόλεμος-Κατοχή-Αντίσταση-Εμφύλιος. Τόμος αφιερωμένος στον Χάγκεν Φλάισερ*, Αθήνα 2015, 335-50.

THANASIS D. SFIKAS

e-mail: tdsfikas@hist.auth.gr

'ILL FORTUNE': INTERPRETATIONS OF THE GREEK CIVIL WAR BETWEEN ACADEMIC AND PUBLIC HISTORY

ABSTRACT

This paper attempts an epistemological reading of the major historiographical interpretations of the causes and meaning(s) of the Greek Civil War of 1946-1949 both in their heavier academic versions and in their lighter 'public history' incarnations. The criterion for selecting the interpretations discussed is not their scope or the adequate and competent handling of the supporting evidence, for in that case the object of study would be limited. To construct an argument, the interpretations dealt with here are those that purport to be inclusive and wholesome. Alternately, and at different times, these interpretations present the Greek Civil War as a major publishing event, an impossible revolution, a string of fratricidal passions, a natural disaster such as floods and earthquakes, a three-phase communist conspiracy, even as 'ill fortune, as Themistoklis Sofulis, the veteran leader of the Liberal Party would have it in October

1946. In a historiographical field plagued by a normative and prescriptive discourse that runs through the academia and the public sphere alike, the author has no interest in adding to it or setting it 'right'. He limits himself to an alternative reading of the major historiographical interpretations of the Greek Civil War in the light of Thomas Kuhn's epistemological thesis on 'the structure of scientific revolutions' and Panayiotis Kondylis's contribution regarding the differences between normative and descriptive science and 'the so-called methodological debates [...] amongst scholars'.